

XVI. ASIR DİVAN ŞAİRİ SÂDİK'IN (Ö.1588?) "NEVÂİ DİLİ"YLE YAZDIĞI ŞİİRLER*

*Arif SUNAL***

ÖZET

Bu makalede, III. Murat döneminde Edirne'de yaşamış, sipahi asıllı bir şair olan Sâdık'ın Çağatay Türkçesi ile yazmış olduğu şiirler ele alınmıştır. Sâdık, gerek Dîvân'ında Nevâî'den övgüyle bahsetmesiyle ve gerekse de Çağatayca yazmış olduğu seksen dokuz adet şiirle iyi bir Ali Şîr Nevâî takipçisidir.

Sâdık, Ali Şîr Nevâî'yi sadece anmakla kalmamış aynı zamanda onun tarz ve üslubunu da benimsemiştir. Onun Arapça ve Farsça şiirleri, gazel tarzında yazmış olduğu tevhit ve naatlar ve yedi adet divanının olduğuna dair rivayetler bizi Ali Şîr Nevâî'ye götürmektedir. Bilindiği gibi Ali Şîr Nevâî'nin de bilhassa Farsça şiirleri, yedi adet divanı ve gazel tarzında naatları mevcuttur.

Özellikle 16. asır Osmanlı şairlerinin Ali Şîr Nevâî etkisinde şiirler yazdığı bilinmektedir. Gerek devrin modası, gerek Ali Şîr Nevâî'nin bu asırdaki şöhreti, gerekse de şairlerin ilim ve edebiyat sahasında hünerlerini gösterme arzusu bu şiirlerin yazılmasına sebep teşkil etmiş olabilir. Hangi saiklerle yazılmış olursa olsun bu şiirler Osmanlı'nın edebi sahada yüzünün daha çok geldiği topraklara yani Doğu'ya dönük olduğunu gösteren işaretlerden biridir.

16. asırda Edirneli bir şair olan Sâdık'ın şahsında Ali Şîr Nevâî'nin Osmanlı sahasındaki etkisini bir yönüyle de olsa gözler önüne sermek, Türklerin Batı'ya doğru yüzyıllar süren yürüyüşünden sonra kaderleri ve dilleri ayrılmış gözükken iki Türk sahasının etkileşimini yeniden keşfetmeye davet olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sâdık, Çağatayca, Ali Şîr Nevâî, gazel, 16. asır, Edirne.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Dr. Öğretmen-MEB, El-mek: arifsunal@hotmail.com

THE POEMS WHICH ARE WRITTEN IN NEVÂÎ'S LANGUAGE BY THE 16TH CENTURY DİVAN POET SÂDİK

ABSTRACT

In this article, the poems written in Chaghatai Turkish by Sâdik, a poet of man at-arms stock during the period of Murat III. , are discussed. Sâdik is a good persecutor of Ali Şîr Nevâî both by his mentioning of Nevâî with praise and with his eighty-nine poems written in Chaghatai language.

Sâdik, not only made mention of Ali Şîr Nevâî but also adopted his manner and style. His poems and Arabic and Persian, unitings and naats written in the style of ghazals and rumours that he had seven collected poems lead us to Ali Şîr Nevâî. As known, there are poems especially in Persian, seven collected poems and naats in the style of ghazals by Ali Şîr Nevâî.

Particularly, Ottoman poets of 16. century are known to write poems under Ali Şîr Nevâî's affect. Both the period's fashion and Nevâî's fame during this period and also the willing of poets to show their talents in literature and science might have caused these poems to be written. Whatever cause they were written these poems show that Ottoman face to the lands they had come from, that is to the East.

In the 16. century, capturing the affect of Ali Şîr Nevâî on Ottoman field in the person of the poet Sâdik from Edirne will be an invitation to discover the interaction of two Turkish fields which seem to be parted in terms of their fate and language after Turkish centuries lasting long march towards the West.

Key Words: Sâdik, Chaghataish, Ali Şîr Nevâî, ghazal, 16th century, Edirne.

Giriş

Günümüzde dahi iki kıtada yayılmış bulunan Türk dünyası, 16. asırda, tarihinde hiçbir zaman olmadığı kadar geniş bir alana yayılarak üç kıtaya sığabiliyordu. Bu muazzam coğrafyanın bir ucu Orta Avrupa'da Viyana önlerinden başlarken diğer ucu Hindistan'a kadar uzanmaktaydı.¹

Dönemin iki büyük kültür başkenti olan İstanbul ve Herat yüzyıllardır kültürel bağlarını koparmamıştı. Fetih hareketlerini çoğunlukla Batı'ya doğru sürdüren Osmanlı'nın, sanat ve edebiyat alanında yüzü daha çok geldiği topraklara, yani Doğu'ya dönük olmuştur. Bilhassa Çağatay lehçesine adını veren Ali Şîr Nevâî (ö.1501) asırlar boyunca Türk şairlerinin örnek aldığı bir model şahsiyet haline gelmiştir.

Aslında edebi alandaki bu iletişim Nevâî'den çok önce, Doğu Türkçesine aşına olan Şeyyad Hamza² ile başlayıp 20. yüzyıl başlarında yaşayan ve Çağatayca on dokuz manzumesi

¹ Ahmet Taşağıl, XV. ve XVI. Asırlarda Türk Dünyasının Coğrafyasına Genel Bir Bakış, ed. Abdulkadir Özcan, XV. ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi 26, Milletler Arası Toplantılar Dizisi 3, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1997, s.33.

² Mecdut Mensuroğlu, "Şeyyad Hamza'nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumesi", *TDAY-Belleten*, 1956 s.125-144.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

tespit edilen Burhaneddin Belhi'ye³ kadar devam ettiği artık bilinmektedir. Ancak bu şairlerin kategorik bir incelemeye tabi tutulmadan yüzyıllara göre sıralandığı görülmektedir. Oysa Nevâî öncesinde Çağatayca şiir yazar Anadolu sahası şairlerinin yanında Nevâî döneminde ve sonrasında Nevâî'ye Batı Türkçesi⁴ veya Çağatayca ile nazire yazar Osmanlı şairleri;⁵ tasavvuf eğitimi için İran ve Horasan'a gidip oradan etkilenen Osmanlı ulema ve şairlerinin yanında Safavî istilası karşısında Osmanlıya sığınan Sünnî şairler bulunmaktadır. Bunların yanında Osmanlının cazibe merkezi olması dolayısıyla Orta Asya'dan göçler yoluyla gelen yahut seyahat, ticaret, tahsil, elçilik göreviyle veya mansıp ümidiyle Osmanlı ülkesine gelip yerleşmiş olan çoğu Türk asıllı Doğulu şairler⁶ ve Kaygusuz Abdal gibi halk şairleri⁷ göz önüne alındığında bu sınıflandırmanın elzem olduğu görülmektedir.

III. Murat döneminde Edirne'de yaşamış, sipahi asıllı bir şair olan Sâdık, gerek Dîvân'ında⁸ Nevâî'den övgüyle bahsetmesiyle ve gerekse de Çağatayca yazmış olduğu seksen dokuz adet şiirle iyi bir Ali Şîr Nevâî takipçisidir. Sâdık'tan bahseden temel kaynaklardan⁹ hiçbiri Sâdık'ın Çağatayca şiirler yazdığından söz etmez. Oysa şairin belirtildiği gibi seksen dokuz adet Çağatayca yazılmış şiiri bulunmaktadır ve bu sayı diğer Osmanlı sahası şairleriyle kıyas edildiğinde önemli bir rakamdır.

1. Çağatayca Tabiri ve Nevâî Dili

Başlangıçta Çağatay ismi, Çağatay Han'ın sülalesine ve bu sülale tarafından kurulan devlete verilen bir ad olduğu halde daha sonra bu isim Maverâünnehir'deki Türk ve Türkleşmiş göçebe unsurlara, nihayet Timurlular zamanında gelişen edebî Türk lehçesiyle bu lehçede meydana getirilen Orta Asya Türk edebiyatına verilmiştir.¹⁰

XIII. asırdan itibaren Çağatay Hanlığı (1227-1345) döneminde oluşmaya başladığı kabul edilen ve XV. asırda Ali Şîr Nevâî ile klasik hale gelip XIX. asra kadar devam eden bu edebî sahaya Çağataycanın yanında Çağatay dili, Çağatay lehçesi, Doğu Türkçesi, Doğu Türk yazı dili ve edebiyatı, İslâmî Orta Asya edebî dili gibi adların da verildiği görülmektedir.

İslami Orta Asya Edebî dilinin üçüncü evresi olarak kabul edilen söz konusu döneme Çağatay adının verilmesi bazı eleştirilere de neden olmuştur: Mustafa Kafalı, günümüzde Türk Dili ve Edebiyatının bir devresinin Çağatay'ın ismine izafeten Çağatayca ve Çağatay edebiyatı şeklinde isimlendirilişinin tarihen hatalı olacağını ifade eder. Çağatay Hanlığı (1227-1345) döneminde ilmî ve edebî hayatın yok denecek kadar az olduğunu örneklerle tespit eden yazar, 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Lütfî ve Ali Şîr Nevâî ile Türkistan'da Doğu Türkçesinin yeniden canlanması hareketini bir asır önceki geçmiş bir isim olan Çağatay ile adlandırmanın doğru olmadığını

³ Bahattin Kahraman , "Burhaneddin-i Belhî'nin Çağatayca Şiirleri / The Poems In Cagatay (Language) From Burhaneddin Belhi", *TURKISH STUDIES,-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ISSN: 1308-2140, Volume 4/2, Winter 2009, www.turkishstudies.net, DOI Number : <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.643>, p. 639-671.

⁴ Yusuf Çetindağ, *Ali Şîr Nevâî'nin Osmanlı Şiirine Etkisi*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

⁵ Osman Fikri Sertkaya, "Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri I", S. XVIII, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul, 1970, ss. 133-138. ; Osman Fikri Sertkaya, "Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri, II", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. XIX, İstanbul, 1971, ss. 171-184. ; Osman Fikri Sertkaya, "Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri, IV" *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. XXII, İstanbul, 1977, ss. 169-189.

⁶ Cemal Kurnaz, *Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

⁷ Abdurrahman Güzel, "Kaygusuz Abdal'ın Çağatayca Bir Gazeli", S.17, *Türk Kültürü*, Ankara, 1994, ss. 37-39.

⁸ Sâdık'ın bilinen tek Dîvân'ı, Medine'de Melik Abdulaziz Kütüphanesi, Arif Hikmet Efendi Türkçe Yazmalar Bölümünde 155/811 sıra numarası ile kayıtlıdır.

⁹ Sâdık'tan bahseden temel kaynak eserler "Kaynakça" bölümünde belirtilmiştir.

¹⁰ Kemal Eraslan, Çağatay Edebiyatı, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. VII, ss.168-176. İstanbul, 1993.

belirterek Türk kültürünün ve medeniyetinin tahripçisinin ve şedit bir Moğol yasası takipçisinin adı, Türk dili ve edebiyatının bir bölümüne isim olarak alem olmamalıydı görüşünü savunur.¹¹

Çağatayca tabirini daha çok Çağatay sahasının dışındakiler kullanmışlardır. Çağatay şairleri de eski geleneğe bağlı kalarak "Çağatay tili" yerine "Türkî tili", "Türkî" tabirlerini kullanmışlar, hatta Nevâî bile bazı eserlerinde bu tabirleri tercih etmiştir.¹²

Orta Asya Türk dili ve edebiyatının gelişmesinde büyük payı olan Nevâî, klasik Çağatay şiirini yalnız en yüksek dereceye çıkarmakla kalmamış Çağatay dilinin de bir kültür ve edebiyat dili olabileceğini göstermiştir. Bundan dolayı Çağatayca'ya "Nevâî dili" de denmiştir.¹³ Nevâî'nin adı ve dili, Osmanlı şairlerinin nazarında "Türkçe şiir söyleme", "güzel mana ya da lâfız", "üstün anlatım kudretine sahip olma", "Çağatay diyalektinde şiir söyleme" vb. anlamlarında kalıp ifade olmuş ve "mana güzelliği"nde bir ölçü birimi kabul edilmiştir.¹⁴

"Nevâî'nin edebiyatımız üzerindeki tesiri inkâr edilemez. Çünkü Şeyh Galip'e kadar gelen şairlerimiz münhasıran Nevâî'yi anlamak için Çağatayca öğrenirler ve onun eserlerini okurlar ve hatta tanzir ederlerdi. Nevâî dili için hususi lügatler yapılmıştır. Bu suretle ismini bir Türk lehçesine alem olarak veren ve kullandığı dili, ruhunun derin kudret ve ateşi ile Türk ilinin her tarafına yayarak bir millî vahdet yaratan Nevâî'yi tanımamak büyük bir hatadır. Ne yazık ki bazı dil hususiyetleri onun nefis şiirlerini anlamaktan bizi mahrum ediyor."¹⁵

2. Sâdık ve Ondaki Nevâî Tesiri

Tezkireler vb. eserlerin yanında müellif hatlı Dîvân'ından Sâdık hakkında elde edilen bilgiler şöyle hülâsa edilebilir: Şairin asıl adı Ahmed Bin Yûsuf'tur. Edirnelidir. Dîvân'ının zahriyyesinde yazılı olan "Sâdık-ı Edirnevî" mahlası aynı yüzyılda yaşayıp hattatlık yapan (ve muhtemelen karıştırılan) Sâdık-ı Belgrâdî'den ayıran önemli bir ibaredir. Asıl mesleği sipahilik olan şair, hüsn-i hatta maharetli olup pek çok eser tahrir ve istinsah etmiştir. Birçok şiir mecmuasında kendi şiirini kendisi yazmıştır. Kendisini çekemeyen kişiler tarafından "mana hırsızlığı" ile suçlanmış olsa da aslında gerçek böyle değildir. Çünkü şairin hattı da şiiri de özgün ve güzeldir.

Sâdık'ın Osmanlı Türkçesi'nin yanında Çağatay Türkçesi, Farsça ve Arapça şiirler yazması iyi bir eğitim aldığını göstermektedir. Eğitim görmüş kültürlü bir Osmanlı efendisi için yabancı dil bilmek şart olmakla birlikte geçerli dillerin Arapça ve Farsça olduğu görülür.¹⁶ Bu yüzyılda Edirne'de yaşamış ve Çağatayca şiirleri bulunan Râhî¹⁷ adlı şair de göz önüne alınırsa bu şairlerin aynı eğitim sisteminden geçmiş oldukları düşünülebilir. Bilindiği gibi Osmanlıda kul sistemine dayalı olarak Enderun vb. okullardan "çıkma" denilen, idare ve ordu hizmetlerine geçiş sistemi

¹¹ Mustafa Kafalı, *Çağatay Hanlığı (1227-1345)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2005, s.12.

¹² Eraslan, age., ss.168-176.

¹³ Zuhâl Ölmez, *Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. V, S.9, 2007, ss.173-219.

¹⁴ Nursel Özdarendeli, "Çağdaşlarının Dilinden Ali Şîr Nevayî / Ali Şîr Nevayî In Speech of His Contemporaries" *TURKISH STUDIES, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ISSN: 1308-2140, Volume 8/9, Summer 2013, www.turkishstudies.net, DOI Number : <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5533>, p.2043-2054.

¹⁵ A. Nihat Tarlan, *Ali Şîr Nevayî*, İstanbul Üniversite Neşriyatından, Burhaneddin Matbaası, İstanbul, 1942, s.22.

¹⁶ Selim Hilmi Özkan, "Osmanlı devletinde Yabancı Dil Eğitimi / Foreign Language Education in The Ottoman Empire" *TURKISH STUDIES, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ISSN: 1308-2140, Volume 5/3, Summer 2010, www.turkishstudies.net, DOI Number : <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1346>, p. 1783-1800.

¹⁷ Ahmet Büyükakkaş, "XVI. Yüzyıl Şairi Râhî'nin Çağatayca Şiirleri". *TÜBAR*, XXV, (Bahar/2009) s. 41-49.

büyük bir öneme sahipti. Bu sistemde genellikle her dört yılda bir yapılan "çıkma"larla Enderun ve Bîrûn'daki padişah ve bey kullarına, beylerbeyliğinden tımarlı sipahiye kadar değişik mertebelerde görevler verilir. ¹⁸ Osmanlı Türkçesinin yanında Çağatay lehçesi, Farsça ve Arapça ile şiirler yazan ve sipahi asıllı olan Sâdık, muhtemelen, Edirne ya da Topkapı Sarayı'nda eğitim alıp sonrasında tımarlı sipahi olarak atanmış olmalıdır.

Önemli bir Ali Şîr Nevâî takipçisi olan Sâdık, bir beytinde şiirinin anlam incelikleriyle dolu olduğunu ve herkes tarafından anlaşılamayacağını ima ederek Nevâî'nin sırlarını bilen ve adeta onun ruhu olan şairin kendisi olduğunu söyler:

Kelâm-ı nükte-âmîzin dilâ benden suvâl eyleñ
Benüm rûh-ı Nevâyî'nüñ cihânda mahrem-i râzı (G.426/3)

Sâdık, bir başka beytinde ise Molla Câmî (ö. 1492-93) ile birlikte andığı Nevâî'nin (ö. 1501) şiir sahasında haklı bir ünle geçip gittiğini belirtip kendisini bu alanda bilgiyle donatması ve onların bıraktığı meydanı kendisiyle doldurması için Allah'tan niyazda bulunur:

Geçdi çün Câmî Nevâyî nağ'-ı nazm üzre şehâ
Şâdık'ı ferzâne kıl kim kalmasun hâlî bisât (G.462/5)

Sâdık, Ali Şîr Nevâî'yi sadece anmakla kalmamış aynı zamanda onun tarz ve üslubunu da ihtiyar etmiştir. Sâdık'ın Dîvân'ı baştan sona adeta bir tevhit ve naat Dîvân'ı gibidir. Bilhassa ayet ve kutsi hadislerden iktibasla tevhit ve naat türünde gazeller kaleme alan Sâdık, nazım şekillerini değil, nazım türlerini dikkate alarak, alışlagelen klasik divanlardan farklı bir divan tarzı oluşturmuştur.

Bu bağlamda Ali Şîr Nevâî'nin de gazel tarzında çok kuvvetli tevhitleri ve samimi naatları bulunmaktadır. Tevhidler ekseriya tasavvufidir. Hazreti Peygamber hakkında naatları da ekseriya gazel tarzındadır. Derin, samimi bir aşkı ifade eder. ¹⁹

Fâizi, *Zübdetü'l-Eş'âr*'nda (1621) Sâdık'ın yedi adet divanını tetkik ederek ilgili şiirleri buna göre seçtiğini ifade eder. ²⁰ Dolayısıyla Fâizî, Sâdık'ın yedi divanı olduğunu haber verir. Her ne kadar bu divanlardan sadece bir tanesi bilinse de yedi divana sahip olma mevzuu bizi Ali Şîr Nevâî'ye götürmektedir:

Daha çocuk denecek yaşta başlayıp hayatının sonuna kadar şiirler yazmış olan Ali Şîr Nevâî'nin de yedi divanı bulunmaktadır. Nevâî'nin aynı zamanda bir de Farsça divanı vardır. ²¹

16. yüzyılda Nevâî'nin çok okunduğu, birçok örnekten belli olmaktadır. Sonraki devirlerde bu ilginin azalmasına şaşmamak yerinde olur. Çünkü İran edebiyatında Hind Üslûbu (Sebk-i Hindî) cereyanı doğmuş, doğar doğmaz daha 16. yüzyıl ortalarında büyük şairlerini vermişti. Artık Selmân, Hâfız, Hâcû, Kemâl, Câmî, Nizâmî gibi klâsik şairlerin yerini Urfî, Sâib, Şevket, Muhteşem, Tâlib-i Âmulî, Bîdil gibi Hind üslûbu şairleri almıştır. Nevâî ile birlikte Anadolu'daki

¹⁸ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 36. b. İstanbul, 2009, s.211.

¹⁹ Tarlan, age., s.12.

²⁰ Kayabaşı, age., s.368.

²¹ Günay Kut, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1989, C. II, s.450.

klâsik üslûp şairleri de artık arka plâna itilmişlerdir.²² Denilebilir ki Sâdık, bu asrın Nevâî tarzı şiirler yazan son şairleri arasındadır.

Sâdık'ın Çağatayca yazmış olduğu bazı gazellerin Nevâî'ye nazîre olduğu tespit edilerek matla beyitleri aşağıya çıkartılmıştır.²³

Nevâî:

Çılmadı cânımmı hicrân bendidin devrân hâlâş
Mîn n'itip özni hâlâş istey çu bolmas cân hâlâş²⁴

Sâdık :

Pîr-i deyr étgeç télümni parsâlıkđın hâlâş
Keyf-i mey kıldı huredni hód-nümâlıkđın hâlâş (G.458/1)

Nevâî:

Cân yitip ağzımğa tapman derd-i hicrândın hâlâş
Canmı hicrândın hâlâş it ya mini cândın hâlâş²⁵

Sâdık :

Éte élseñg köñglümi çâh-ı zenaħdândın hâlâş
Yüsuf-ı Ken'ân'ı kılsañg ka'r-i zindândın hâlâş (G.459/1)

Nevâî:

İy itip la'liñg meyidin rûħuma âşâr-ı feyż
Lem'asıdın kesb itip köñglüm öyi envâr-ı feyż²⁶

Sâdık :

Ey ğumüm-ı keremüñ câzibesı hâmil-i feyż
Boldı ihsânıñg ulus barçasığa şâmil-i feyż (G.461/1)

Nevâî:

Çün şebistân içre kılsa 'arızın cânâne şem'
Meş'al-i mihr olsa kim közge körünmes yana şem'²⁷

Sâdık :

Bolmağay ger kaşlarıñğa 'aşık-ı pür-tâb-ı şem'
Tutmağay zâhid-meşel lik küşe-i mihrâb-ı şem' (G.470/1)

²² Mehmet Çavuşoğlu, *Kanuni Devrinin Sonuna Kadar Anadolu'da Nevayî Tesiri Üzerine Notlar*, Atsız Armağanı, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1976, s. 75-90.

²³ Söz konusu beyitler ve gazeller şu doktora tezinden alınmıştır: Arif Sunal, *Sâdık Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa, 2014.

²⁴ Önal Kaya, *Ali Şîr Nevâyî Fevâidü'l-kiber*, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yayınları: 670, Ankara, 1996, s.287.

²⁵ Günay Kut, *Ali Şîr Nevâyî Garâibü's-sıgar*, TDK Yayınları, Ankara, 1996, s.287.

²⁶ Kaya, age., s.274.

²⁷ age., s.287.

Nevâî:

İy cemâlinġ ravzası firdevsi bâġı dek cemîl
Leblerinġniġ kevşeri ‘aynen tüsemmä selsebîl²⁸

Sâdık :

Ey cemâlinġ cilve-gâhı bâġ-ı Rıdvân’ dın cemîl
Çıkdı la‘linġni körüp ħulduġ közidin selsebîl (G.482/1)

Nevâî:

Heçdin közümeġ ‘âlemni karangu eylediġ
‘Ömrđin köz yumġanım ol tünde uyķu eylediġ²⁹

Sâdık :

Çün berât-ı ħüsniġe ħatıuñı tecdîd éylediġ
Ebruvânıġ üstige tuġrâ-yı te’kîd éylediġ (G.478/1)

3. Sâdık Dîvânı’ndaki Bazı Çaġatayca Gazeller

Sâdık, daha önce de belirtildiġi gibi Çaġatay Türkçesiyle deġişik tür ve şekillerde seksen dokuz adet şiir yazmıştır. Şimdiye kadar yapılmış olan araştırmalarda Çaġatay lehçesi ile bu kadar şiir yazan bir Osmanlı şairine tesadüf edilmemiştir. 16. asırda gerek devrin modası ve gerekse de Ali Şîr Nevâî’nin edebî etkisiyle yazılmış olan bu şiirlerin tam olarak Çaġatay Türkçesini yansıtmadığı, yer yer Osmanlı Türkçesinin dil ve üslup özelliklerini gösterdiği dikkate alınması gereken ayrı bir husustur.

Bu bağlamda şairin Çaġatayca yazmış olduġu söz konusu şiirlerin bazılarında kimi ekler Çaġatayca yerine Osmanlı imlası ile yazılmıştır. Şairin bu tür tasarruflarına müdahale edilmemiştir.

Şiirlerde kök hecede bulunan kapalı “e” ünlüsü “é” işaretiyle gösterilmiştir. Ayrıca ikinci tekil şahıs iyelik ekinde ve ilgi halinde kullanılan “ñġ” harfi de metinde gösterildiġi gibi yazılmıştır.

Şiirlerde geçen ayetlerin mealleri ve Kur’an-ı Kerim’deki yerleri önce sure numarası sonra ayet numarası şeklinde (43/44 gibi) dipnotta gösterilmiştir. Ayetlerin anlamları verilirken başvuru kaynağı Türkiye Diyanet Vakfı’nın Kur’an-ı Kerim Meali³⁰ olmuştur.

Sâdık’ın Çaġatay Türkçesi ile yazdığı bazı gazeller şöyledir:

1.

Der-Tevġîd-i Şâni‘-i Muţlak ‘Azze İsmühü

mef‘ülü fâ‘ilätü mefâ‘ilü fâ‘ilün

1. Éy cümle mezâhirde ruġ-ı ‘aksi hüveydâ
Her ismi éter resmi ile ‘ayn-i müsemmä

²⁸ age., s.365.

²⁹ Kaya Türkay, *Ali Şîr Nevâî Bedâyiü’l-vasat*, TDK Yayınları, Ankara, 2002, s.267.

³⁰ *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Me’âli*, haz. Ali Özek vd., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 86, Ankara, 1993.

2. Bir zerreğe kim cilve éte mihr-i cemâliñg
Ol zerre érür dîde-i ‘uşşâkığa meclâ
3. Bir nokta kı lup ‘ilm-i ebedni vü ezelnî
Ol noktadın admağa bolur ‘alleme ‘l-esmâ ³¹
4. Ol nokta bolur hâl-i dil-i Hâzret-i Âdem
Ol nokta érür merdümiñg dîde-i Havvâ
5. Her yérge tecellî éter ol mâh velîkin
Şâdıq’ğa kıra köz kim étey anı temâşâ (G.435)

2

Der-Na‘t-ı Resûlü’s-Şekaleyn

mef‘ülü fâ‘ilätü mefâ‘ilü fâ‘ilün

1. *Yâ eşrafe ‘l-beriyyeti yâ ekreme ‘l-verâ*
Minnâ bike ‘t-tahiyetü fi ‘ş-şubhi ve ‘l-mesâ ³²
2. Bir nükte boldı mu ‘ciz-i engüştige nazâr
İ‘câz-ı enbiyâ vü kerâmât-ı evliyâ
3. Çalgutdı kūs-ı nevbeti çün pençe Hüdâ
Şalgutdı tās-ı güşığa nüh tār-ı miñg şadâ
4. Na‘l-i Burâk-ı berķiniñg uçgunları bolurdı
İsrî şebinde her biri bir necm-i ihtidâ
5. Meddâhı boldı Şâdıq anıñg çünki *Yâ vü Sîn* ³³
Kays’ı tâ Leylâ éde ulus vaşfını edâ (G.436)

3

Der-Tevhîd-i Hâzret-i Bârî

fâ‘ilätün fâ‘ilätün fâ‘ilätün fâ‘ilün

1. Çeng kılganda miyânıñg birle âheng-i nevâ
Étti ‘uşşâkığa her tārıdın irsâl-i şadâ
2. Şâm seher anda yol azğanlarğa sâķî bezm-ārâ
Her habâb-ı sâğar-ı mey boldı necm-i ihtidâ
3. Devr arâ éylemeytür érđi reşk-i cām-ı Cem
Bolsa mâlik ger seg-i küyuñ sıfâliğa gedâ
4. Hızr-tég hergiz hayât-ı sermedi bolmazdı
Zıkr-i la‘liniñg bolmasa rüh-ı Mesîh’ığa gıdâ

³¹ Bakara (2/31): “Ona (Adem’e) isimleri öğretti.”

³² Ey halkın en şerefli ve insanların en cömerti! Bizden sana akşam ve sabah saygı ve selam olsun.

³³ Yâsîn suresinin (36/1) ilk ayetinde geçen kelimelerdir.

5. Jeng-i ğamdın kalb-i Sâdık sâftur âyîne-tég
Bolğalı cām-ı leb-i sâķi-i meclis ğam-zeda (G.437)

4

Der-Tevhîd-i Şâni' 'Azze İsmühü

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

1. Émes ruhsâr-ı gül-nâride bârik-i hâl-i 'anber-sâ
Közi efsün étib âteşğa şaldı ħabbetü's-sevdâ
2. Éter kiyn *ve 'd-duhâni*³⁴ vech-i seb' ile kırâ'at min
Téğe ilmesti Mecnûn belki *ve 'l-leyli izâ yağşâ*
3. Tapuñ ser ħayl-i ħübân éylegende kılmış ol Şâni'
Cemâliniñĝ genciĝe kâkülleriñĝ miñĝ başlu ejdehâ
4. Tañĝ érmes şubĥ atkunca köz açmas érse ger nergis
Özin çün kevkeb-i çeşmiñĝe teşbih éyledi cânâ
5. Tême Sâdık reh-i 'ışkıñĝda yalguz baş cân sérdi
Fedâ kıldı ayaĝuñ toziĝa dünyâ vü *mâ-fihâ*³⁵ (G.438)

5

Der-Tevhîd-i 'Azze İsmühü

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Kudretüñ bahri üze bu tãrem-i nîlî kıbâb
Vaĥdetüñ cãmı arâ güyâ kim oldı nüh ħabâb
2. Ĥayretidin çekmeñĝ arķamı tarĝanda ter
Tüşti elgidin müzehhib ħâme émestür şehâb
3. 'İşmetüñ desti çeker bânü-yi çarĥuñ yüzige
Perde-i dîbâ-yi şebdin her kéce kuhli nuķât
4. Sürme yañĝlıĝ reh-rev-i küyuñ ğubâr-ı merkebin
Közge altün mîl ile tartar zemîndin âfîtab
5. Zikr-i ħamididin nevâ tüzse köñĝül 'uşşâķ-ârâ
Her kılm bir tél tüzüp âheng éter Sâdık rebâb (G.439)

³⁴ Duha (93/1): "Kuşluk vaktine andolsun..."

³⁵ "Onun içinde olan şey"

6

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1. Meni dīvāne tég kimse pür-şān bolmasun yā Rab
Esīr-i halka-i zūlf-i perīşān bolmasun yā Rab
2. Teferrüc kılgaç éller ol perīnūñ ejdehā yañlıg
Cemāli gencige zūlfi nigh-bān bolmasun yā Rab
3. Cefā kılgaç dil-i miskīn-i 'āşıkñıñ o şeh-mānend
Cihānda sevdügi bir nā-müselmān bolmasun yā Rab
4. Meni üftāde tég salıp özin tofrağga bir 'āşık
Yoluñda sāye-veş hāk ile yeksān bolmasun yā Rab
5. Ğam-ı vaşlıda bir genc-i murāduñ hāne-i kalbi
Mén dīvāne tég zūlm ile vīrān bolmasun yā Rab
6. Yağasın şubh yañlıg çāk idüp bir 'āşık-ı zāruñ
Éyle Şādık-şıfat esrārı destān bolmasun yā Rab (G.440)

7

Der-Tevhīd-i Bārī

fe' ulün fe' ulün fe' ulün fe' ulün

1. Kıla pāre-i şad vücūdın havādiş
Vücūd-ı ahedğa déye her ki şālīs
2. Kılur devr étgen delīlin mu' attel
'Ielde teselsülle bolğan mebhāiş
3. Kelīm'i étip deşt-i devr içre rā' ī
Şeyfını kılur kişt-zār içre hārīs
4. Qadīm ol ki boldı vücūdı özidin
Anıñg 'aksi bolğan bolur asrū hādīs
5. Hayf boldı Şādık'ğa vaşf-ı cemīlūñ
Eger rahmetiñgğa émes érse bā' iş (G.441)

8

Der-Na' tü'n-Nebī

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

1. Çü hālūñ dānesin köz kördi hādīs
Ulusnı kıldı sevdāsıda hārīs
2. Yüzüñde hāl-i gendüm-gūnı körgeç
Bolur fellāh-ı 'ālem Sām u Rāfis

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

3. Bu yaŋlıĝ fitne vü aŝüb-ı dehre
Kamer devride haţtuñ boldı bā' iş
4. Néte mén bolĝamaymén kelb-i rābi'
Hayālî Emrî Bākî boldı ŝāliş
5. Bola élmes köngül mânend-i Şādık
Müderris-hāne-i ' işk içre bāhiş (G.442)

9

Der-Şıfat-ı Meşnū'āt-i 'Azze İsmühū
mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1. Né aŝüb-ı fiten-bārār-ı dehr içre bolur hādiş
Bolur ' işkuñ ŝarābı sākıyā ol fitneĝa bā' iş
2. Umūr-ı mihri tekmi̇l étgen üstād-ı muhabbetdin
Méniñg téĝ bolmaĝaytur mebhaş-i ' işk içre bir bāhiş
3. Yüziñgde hāl-i gendüm-günü körgeç Hazret-i Ādem
Boluptur ey büy bu kişt-zār-ı dehr-arā hāriş
4. Cihānda ŝibü'l-a' rāk olur mu duĝter-i zer dīk
Nēden ümmü'l-habā' iş débsen ey şüfî dégen hābiş
5. Cünün zencîri Şādık hişşi-i Hakk şarr-ı rahmetdür
Çü boldum bu ŝarīk-i ' işk ara Mecnūn' ĝa vāriş (G.443)

10

mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

1. Zihî ŝaçıñĝdın alup reng ü bü şeb-i Mi' rāc
Serīĝa çarĝ-ı berin na' l-i espin eyler tāc
2. Rikāb-ı zeyn-i ŝerîfi o Leyl-i İsrāda
Bisāţ-ı kaşr-ı semā' a sirāc érür vehhāc
3. Dem-i 'urücıda urdı burun o ŝebreviñĝ
Başına na' l-i semendi hilāl-i çarĝuñ kāc
4. Çekildi āh-ı felekdin duĝānı sancaĝlar
Kaşıda zümre-i rüh-ı Nebî bolup efvāc
5. Şifā' ınıñ loĝmasın men' kılma Sādık'dın
Ki ol kaşuñda sēnüñ bendetür zelîl ü aç (G.444)

11

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

Der-Şıfat-ı Na‘tu’n-Nebī A.M.

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

1. Şeb-i İsrā’da éy mäh-ı siyeh şac
Çerāğ érmes ruĥuñ mānend-i vehhāc
2. Közüñg yañlıg séniñg şüret-ger-i Çin
Ne mümkindür yaza bir közni kımac
3. O himmet kavsi kim tartusın anı
Né Rüstem tarta élmişür né Hallāc
4. İziñg kim devleti bār kıldı başga
Seg-i küyuñ sıfālin dürretü’t-tāc
5. Tañg érmes kişver-i qalbümni Şādık
Moğolçin közleri kılsa tārāc (G.445)

12

Der-Şıfat-ı Velehū Eydan

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Yoq serir-i açga kapuñda éy şeh ihtiyāc
Barıda küyuñ sıfāli istemey zerrin tāc
2. ‘Aks-i la‘liñg közde yaşım bérle bolmış muĥliť
Gerçi kılmas ey perī āteş béle şu imtizāc
3. Lebleriñgsiz çäre yoq dérdimğa ger Loqmān kélip
Şerbet-i şehd-i şifā bérle éter bolsa ‘ilāc
4. Eyle kök bolmastı sünbül zülfiğe öykenkeli
Urmasa bād-ı şabā ruĥsārığa gülşende kāc
5. Haťt-ı ‘anber-sā kéleldin ol ğazāl-i Çin’ığa
Rüm’da misk-i Hıtā’ğa Şādıkā yoqtur revāc (G.446)

13

Der-Şun‘-ı Bārī ‘Azze İsmühū

mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1. Éter hilālını fetĥ-i künüz için Fettāĥ
Gülidür dürc-i zebercedğa bir gümüş miftāĥ
2. Felek ma‘ārikide döndürür yed-i şun‘ı
Siper-penāhı üze yaydı āb-gün aqđāĥ
3. Hüner émes mi ki nār u fetil verd-i ‘anber
Yazutdı cāmi‘-i şun‘ıda munca miñg mişbāĥ

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

4. Toz étđi Kızlüm-i Nîlî'de şun'ı bir gümüş zevrak
Gezer cihâni né âlet yesâri (?) né mellâh
5. Ola ki bâb-ı ümîd kibi fetğ éte Şâdık
Kele ki cân u köngüldin dégeli yâ Fettâh (G.447)

14

Der-Şıfat-ı Tevhîd-i 'Azze İsmühû
mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün

1. Köngül kuşığa okıngdın o kim isterse cenâh
Bolur 'ıqâb-ı belâdın kazâ-yi gamda necâh
2. Sürer şafâsını dehring köngül 'ale'l-ıtlâk
Eger ki duğter-i rezğa éterse 'ıkd u nikâh
3. Hâramî téme körüp hün-ı bâde içge yemîni
Ki bâde ehliğa hün-ı şürâhî boldı mübâh
4. Gülün kaçıda 'ızâruñ şıfatıda keşşâf
Benefşe élgide haţtuñ nükâtıda miftâh
5. Kitâb-ı hüsnini körgeç bu haste dil Şâdık
Yüziga du' oğur aning 'ızârığa miftâh (G.448)

15

Der-Şıfat-ı Hasbü'l-Hâl
mef'ülü fâ' ilätü mefâ' ilü fâ' ilün

1. Çékti rüh-ı efzâğa muţrib bezm-ârâ çün şedd-i rüh
Kâleb-i 'İsîğa kıldı nevhâsıdın feyz-i rüh
2. Baħr-i gamdın könglümi kırtarğalı mellâh-ı dehr
Kıldı ey sâķi hilâli sâğar bigi fülk-i Nüh
3. Levh-i sinemning kitâbı metn-i Şadreddin'dür
Çizdi Seyfeddin-i şemşir anı étgende şurüh
4. Tîre şâmımnı yarutmastı méninğ şem' u hayâl
Pertev-i mâh-ı ruħuñdın érmese ańga vüzüh
5. Bolsa Yüsuf sâķi-i meclis méni Şâdık mişâl
Almağay sénsüz élimge tevbeler bolsun naşüh (G.449)

16

Der-Tevhîd-i Bârî 'Azze İsmühü
mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1. Şekl-i elifde resm-i vücûdı érür ahed
Çeşm-i şuhûda hâl u hañiden bolur 'aded
2. Aşl-ı vücûd-ı vâhid égen tâhire körinğ
Ol bañr boldı ma' beynde bu şürete zubed
3. Né 'aynîtür ol aninğ u né ğayri bu aninğ
Boldı hilâf-ı zâhirî zâtığa müstefîd
4. Körmez misin ki nokta-i vâhidni kilik élen
Tüzdiler oldı şedde vü çéktiler oldı med
5. Kıldinğ tîlide dârdni Şâdık faķirinğ
Bi's-şıdķi ve't-tûbeti yâ Hayy u yâ Şamed ³⁶ (G.450)

17

Der-Na' t-ı Resûlü's-Seķaleyn
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Éy 'ızârınğğa yazılğan *ķul hüvallahü ahed* ³⁷
Ğayrıdın tenzih iter mişlinğni *Allâhü's-şamed* ³⁸
2. *Ķul e'üzü hâliķan min şerri mekrin hâsedin* ³⁹
Ķul yâ ⁴⁰ min zâr ile körgende meni a' dâ ğased
3. Cennet-i küyın koyup terk-i diyâr étem tédüm
Dédi *fi'n-nâri cahîmi hâlidim fihâ ebed* ⁴¹
4. Ğuşsa-i zülfinğni koymas çün rakib Bû Leheb
Gerdenige köreyin *ğabl* ola aninğ *min mesed* ⁴²
5. Tıfl-ı ebced yanğlığ élerdi elifdin ibtidâ
Mekteb-i 'ışkığa kélse Şâdık ol tıflınğ ğired (G.451)

³⁶ “Ey Hay (diri) ve Samed (varlık sebebi kendisi olan) Allah’ım. Doğruluk ve müjde ile ...” (Şair Tuba kavramıyla hem doğruluğa hem de müjdeye atıfta bulunmaktadır.)

³⁷ İhlas (112/1): *De ki: "O, Allah'tır, bir tektir."*

³⁸ İhlas (112/1): *"Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.)"*

³⁹ “Hasetçinin hilesinin şerrinden Yaratan’a sığınırım.” anlamına gelen ifade Felak suresine manen ve kısmen iktibastır. Surenin (113/1-5) meali şöyledir: *“De ki: "Yarattığı şeylerin kötülüğünden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabb’ine sığınırım.”*

⁴⁰ Kafirun (109/1) suresinden kısmen iktibastır. Ayetin tamamı şöyledir: *De ki: "Ey Kâfirler!"*

⁴¹ Muhtelif ayetlerden kısmen iktibaslar içeren Arapça ifadenin anlamı şöyledir: *“Ateşdedir ve orada ebedi kalacaklardır.”*

⁴² Tebbet (111/5): *“Boynunda bükülmüş bir ip olduğu halde (ateşe atılacaktır).”*

18

mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün

1. Ne zerre hâke tüşerse yüziñdin ey meh-i nür
Éter kuyuş kibi hayl-i mezâhir içre zuhûr
2. Anıñ ki tali'î şems-i kademden oldı feyz
Bolur kevâkib içinde kamer kibi meşhûr
3. Eger ki bolsa maķârın ' inâyet-i ezeli
Emîn-i hâtem-i devlet olurdu ednâ mûr
4. Bolaydı bânî-i luţfi eger nazar-efgen
Bolurdu düzah-ı yâruñ içinde néce kuşûr
5. İlâhî éyle bu Şâdık kuluñnı âhir dem
Édüp cemâlünü ' arza cihânda ehl-i nüzûr (G.452)

19

Der-Na' t-ı Resûl-i Ekrem

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

(fâ' ilâtün)

(fâ' lün)

1. Sénsin ol muķrî-i kumrî çemen-zâr-ı Hicâz
Pencgâhiñgle yedi çarha şalıpsın âvâz
2. Pencge yek-dâne demdin ki nağam-sâz olduñ
Muţrib-i çarh élige almadı ol demdin sâz
3. Baht ol şadıķa kim kıldı hayâliñg hem-dem
Devlet ol ' aşıķa kim boldı gamıñgla hem-râz
4. Sénsin ol şeh ki fezâ-yi felek-i aţlasda
Kılmadı esbûñ ile tã'ir-i sidre pervâz
5. Şâdık'a yararka ét luţfuñı âhir demde
Éy büt-i ehl-i şafâ Ka'be-i aşhâb-ı niyâz (G.453)

20

Der-Şun' -ı Bârî

mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ülün

1. Edâ katur bâğ arâ murğ seher-hiz
Nevâlar kılsa 'uşşâķıģa engiz
2. Boluptur sâyeside her şecerniñg
Çemen feraħ-fezâ vü bād-ı gül-biz
3. Öziñg tüzile nergisģa kılıptur (?)
Çemenniñg bergi mîl-i sürme-âmiz

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

4. O ŧir̄in levhağa oħŧar gül-i sürh
Bitülmiŧ bola añğa naqŧ-ı perviz
5. Kıla él ŧādıkā cur‘ a feŧānliĝ
ŧabā érür çemende çünki gül-riz (G.454)

21

Der-Tevh̄id-i ‘Azze İsmühü
fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Midhatün bahride bir deryā érür baħr-i sipās
Kim anıñ ħa‘rıĝa érmes riŧe-i ‘aql u ħavās
2. Ķudretiñ ŧahrāsı bir ŧahrā-yi bī-pāyantur
Ĥadīĝa érmeĝ né mémkintür anıñ ħınk-ı kıyās
3. Dāne-i ‘ömrin beŧerñiñ dem-be-dem ol étgeli
Bānī-i ŧun‘ıñ felekni ħıldı yedi közli ās
4. ‘İbret olsun déb meh-i nevni *ulü’l-ebŧarıĝa*⁴³
Eyledi germābe-i gerdünda ŧāmī sım tās
5. Késme ümīdi niŧāb-ı ħ‘ān-ı Aħmed’din ŧādık ol
Ĥālīĝ-i ħür u melekdür Rāziĝ-i cinn ü ve’n-nās (G.455)

22

mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

1. ‘Urücñiñ ŧāmīde ‘azm-i sipihr étgende ol meh-veŧ
Melekler deŧ-i tārımĝa dédiler tüŧdi bir āteŧ
2. Ķılıp Nāmūs-ı Ekber’ni berīd-i bād-ı peymānı
Éter kerrübīlerni esbi ħaŧıda ‘inānı keŧ
3. Né hüsn-i bü’l-‘acebtür yā Rabb ol ħür-i perī-veŧiñĝ
Ki naqŧ-ı ŧüretin körgeç bolur ħayl-i melāik ĝeŧ
4. Émestür māh-ı nev tüŧni gümüştin ol ŧehiñĝ na‘li
Ķaçan segirtti meydān-ı zeberced üzre ol ebr-veŧ
5. Evtār-ı menzillerin ŧādık néce meyl *kābe kavseyñiñ*⁴⁴
Ĥadeng-i himmetin pür-tāb étip ol çeŧm-i nāvek-keŧ (G.456)

⁴³ Âl-i İmran (3/13): “... basiret sahibi olanlar...”

⁴⁴ Necm (53/9): “... iki yay (kaŧ) arası...”

23

Der-Şıfat-ı Na' t-ı Resül-i Enâm
mef'ülü fâ 'ilätü mefâ 'ilü fâ 'ilün

1. Ebrü vü çeşmi nağşın étip nün u şād-ı naşş
Bérđi benân-ı hüsni uçun ahsenü'l-kaşş
2. Hatt-ı leb-i ceybi füşüşığa şerh étip
İsmi hatını hâtemiğa kıldı nağş-ı faşş
3. Kıldı yetim-i gevhere mekân ara kabül
Étdi halimi cümle-i hâşân ara ehaşş
4. Kūyuñ seg-i sıfâlini şun 'aşıkıñğa
*Fî-meclisi'l-kirâmi tecerruèun mine'l-kaşş*⁴⁵
5. Kūyuñdın ayru cân u dili Şâdık'ıñ bolur
Şahn-ı harim-i ravzada *ke't-tayri fi'l-kafeş*⁴⁶ (G.457)

24

Der-Şıfat-ı Mev'ize
fâ 'ilätün fâ 'ilätün fâ 'ilätün fâ 'ilün

1. Pîr-i deyr étgeç télümni parsâlıkđın halâş
Keyf-i mey kıldı hıredni hod-nümâlıkđın halâş
2. Kimyâ-yi vaşlığa ol dil-ber-i siminñg
Érgürüp köñglümni yâ Rabb kıl gedâlıkđın halâş
3. Tîğ-i bahr anıñg bedenğa çok aralık tüzdi lik
Kıla ilsem murğ-ı cänni ol aralıkđın halâş
4. Şerbet-i vaşlığa yarıñ lâyık olmas isteseñ
Bister-i hicrânda bulmak mübtelâlıkđın halâş
5. Hatt éter çün bî-nevâdın ol gül-i bâğ-ı Murâd
Bolma bülbül kibi Şâdık bî-nevâlıkđın halâş (G.458)

25

Der-Şıfat-ı Seyyidü'l-Enâm
fâ 'ilätün fâ 'ilätün fâ 'ilätün fâ 'ilün

1. Éte élseñg köñglümi çâh-ı zenağdândın halâş
Yūsuf-ı Ken 'ân'ı kılsañg ka'r-i zindândın halâş
2. Murğ-ı zîrek kılmadı bir dâne haliñg devride
Halğa dâm olalı ol zülf-i perişândın halâş
3. Kaydasın kél tîz yétiş ey hıızr-ı hatt-ı dil-rübâ
Keşti-i kalbümni kıl girdâb-ı 'ummândın halâş

⁴⁵ Bu değerli mecliste kısıtı hazmetme, içine atma vardır.

⁴⁶ "kafesteki kuş gibi"

4. Né saña hicrân yüzün görküz ne hicrânğa méni
Ya anı méndin hâlâş ét ya méni andın hâlâş
5. Menzil-i kavşını oñgarmak bolurdı Şâdıķā
Nâvek-i hicrânı kılsam sıkt-ı hicrândın hâlâş (G.459)

26

Der-Şun‘-ı Kemâl-i Bârî ‘Azze İsmühü
mef‘ülü fâ‘ilâtün mef‘ülü fâ‘ilâtün

1. Mâh-ı felek yüzünğdin nür almadıysa da qarż
Meh birle farķı anıñg beyne’s-semâi ve’l-arż⁴⁷
2. ‘İşkıñg muhîti ‘umķın bilmeklige mühendis
Mikyās-ı ‘aķlı birle çok çekdi tül ile ‘arz
3. Başı üze melekler tavf étmes érdi kūymñg
Éy Ka‘be-i melâhat anlara bolmasa farż
4. Kôr kâresiyle çizdi yüz safhasığa Şâdıķ
‘Amâl-i seyyiâtın tapuñğa kıлмаğa ‘arz
5. Sénsin şefi ‘i çünkim yâ Şâfi ‘î kayurmas
Deryâlarınğ kumından köynür günâhı bi’l-‘arz (G.460)

27

Der-Şıfat-ı ‘Azze ve Celle
fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. Éy gumüm-ı keremüñ cāzıbesi hāmıl-i feyz
Boldı ihsānıñg ulus barçasığa şāmil-i feyz
2. Şādhā-yi himem-i vaşlığa érdi köñgöl
Bolmasa guşsa-i hicrānuñ eger hā’il-i feyz
3. Tüşmegey maķşad yem-i eşdāfiğa bir kaçre derd
Bolsa nīsān-tég eger baħr-i dile bārān-ı feyz
4. Fezle’i kirmedi destimge vü kaldım maħrüm
Der-be-der gerçi kim boldum néçe dem sâ‘il-i feyz
5. Müstefîd bola mu Feyyāz ezeldin Şâdıķ
Cevher-i zātı ki bolmaytur eşinğ kâbil-i feyz (G.461)

⁴⁷ “yer ile gök arası kadar”

28

Der-Şıfat-ı Mev' ize vü Münacât
fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

1. Kârbândın ayrılıp mén bilmeyin rāh-ı ribāt
Zâr u ser-gerdân ƣalıp mén *ihdinā Rabbī şırāt*⁴⁸
2. Menzil-i ahzân mekânım merkebüm zâr u zebün
Yol tola rehzen bolımay rehber-i milk-i neşāt
3. Bir sarı ƣıtā' -ı rāh-ı dīn ü imāndın hāzer
Bir sarı dīvān-ı naƣd-i ' aƣl u cāndın ihtiyāt
4. Étleriñgđin ğayri birle mén gedāĝa bérme gel
Āstān-ı luţf u ihsānıñgđa herĝiz inhırāt
5. Kéĝdi çün Cāmī Nevāyī nat' -ı nazm üzre şehā
Şādık'ı ferzāne ƣıl kim ƣalmasun ģalı bisāt (G.462)

29

Der-Şıfat-ı Mev' ize
fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

1. Ğam ģumārıĝa cihān deyrıde ƣılĝan ihtiyāt
Olmasun bu bezm ara destıĝa hiç cām-ı neşāt
2. Cur' a yañĝlıĝ çün séni pāmāl éter sākī-i devr
Menziliñg ya zīr-i ģāk olmış ya ģod zerrīn bisāt
3. Silsile dīvānesi ƣılmas özin ' allāme-tég
Silk-i üstād u fūnūn-ı ' ışƣa tapĝan irtibāt
4. Tartamay térsenĝ eger etfāl-i şehruñ cevriñi
Bar ĝazāl-i deşt ile Mecnūn-şıfat ƣıl ihtilāt
5. Vādī-i ģırş u hevāda Şādık -ı ģayrān-tég
Vāle vü ĝüm-geşte boldum *ihdinā Rabbī şırāt*⁴⁹ (G.463)

30

Der-Şıfat-ı Na' tu'n-Nebī A.M.

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1. Ğam zātıñg meşel līk dār-ı ƣurrā içre bir ģāfız
Kitāb-ı menzil-i ģıfz ile deñg hiç bolmadım lafız

⁴⁸ Fatiha (1/6) suresinden manen ve kısmen iktibastır : "Ey Rabb'im bizi kendi yoluna ulaştır..."

⁴⁹ Fatiha (1/6) suresinden manen ve kısmen iktibastır : "Ey Rabb'im bizi kendi yoluna ulaştır..."

2. Benānıñg qoymadın levhine ta' līm-i debistānuñ
Bolup sēn dōrt kitābıñg cevher-i ma' nāsı hāfız
3. Ezel üstādıdın kıldıñg te' allem çün ledün ' ilmin
Né lāf urğay ' aceb sēniñgle baḥş-i ' ilm ara lafız
4. Açaldın közleriñgni sürme-i mā-zāğ⁵⁰ ile ḥikmet
Teğāfūl bisteri üstide bir şeb bolmadıñg nāqız
5. Ulu ḥikmet émes mü Şādıkā deh-sāle tıfl érkin
Çıqıp kürsi-i va' z üzre ulusğa boldı ol vā' iz (G.464)

31

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1. Köñgülniñg şafḥası boldı meger kim levḥa-i maḥfūz
Bitildi naqş-ı ḥarf-i ' ışkıñg anda bolmada melfūz
2. Şadef yañlıg serāpā gūş olarlar baḥr-i ' izzetde
Alar kim cevher-i vaşlıdın anıñg boldılar maḥzūz
3. Ulus ol Leylī-veşniñg çün lütfındın yayıp mihre
Şikeste boldı ' arzum kāsesi mén bolmağay maḥzūz
4. Alar kim cām-ı gāfletni içib kéçdi bu meclisdin
Meger maḥşer küni sūr-ı Sirâfil' din bola menkūz
5. Çekerdiñg zeyl ü vaşlıdın elinğni ol perī-veşniñg
Eger kim va' z-ı Şādık' dın bolaydıñg éy köñgül mev' üz (G.465)

32

Der-Şıfat-ı Mev' ize

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

(fā' ilātün)

(fā' lün)

1. Sañga meyden néce bolur sekenāt ey vā' iz
Kılsa nāz ile o şırın ḥarekāt ey vā' iz
2. Kılma ḥālī mey-i bī- ' ayş bile bir kıl yoḥsa
Ṭarf-ı tāmātı sañga kim téz uşat ey vā' iz
3. Sañga bolgay mu naşīb ol ḥaṭ-ı ḥızruñ la' li
Herkesē rūzı émes āb-ı ḥayāt ey vā' iz

⁵⁰ Necm (53/17): "Gözü kaymadı..."

4. ...⁵¹
Bunlarıdın 'acebâ yok mı uyat ey vâ 'iz
5. Pend kıl dil-bere Şâdık'ğa cefâyı koysun
Bolğa mén tersânuñ eger kub hasenât ey vâ 'iz (G.466)

33

Der-Şıfat-ı Tevhîdü'l-Bârî
fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

1. Çâr-ı ezdâdı bolup birbirge şun' uñ müctemi'
Boldı hikmet birle insânıñg vücûdın muhteri'
2. Kéce kündüz zikr-i mecdüñi éter ins ü melek
Kimi étür yâ Başır u kimi étür yâ Semî'
3. Kâz-ı illâ birle éler dest-i lütfuñ her nefes
Rişte-i peyvend-i cânı mäsivâdın münkati'
4. İsmi Nâfi 'tür Hâkîmi *lem-yezelniñ*⁵² tãñg émes
Zikridin bîmâr-ı 'ışkı bolsa anıñg müntefi'
5. Hîfeten pür-zevk-i bir derdüñle Şâdık hâsteğa
Bolmasun aḥvâliğa bir kimse anıñg muḥḥali' (G.467)

34

Der-Şıfat-ı Na' t
fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

1. Étmegey mén Hâzret-i Hâk kađı olganda nizâ'
'Arz-ı dîdâr éylegey sên ger mañga ruz-ı vedâ'
2. Mevlevî-veş nây-ı nâlemdin gîrdâb-ı çarḥa müdâm
Hâk-i Mecnûn gird-bâd-ı âh ile éyler semâ'
3. Münḥasif mehdür şağınmañ çarḥ édeli keḥḥâl
Farḥına dağ urdı bérgec nâle-i zârım şadâ'
4. Cãn u dildin oñgarıb tîriñg kıur sirişkni fâş
Hâk tégerler *küllî sırrın cãveza'l-işneyni şã*⁵³
5. Pîne-i jâleyle pür kıldı şımâḥın verd-i ter
Nevḥa-i Leylîni Şâdık néce kılsun istimâ' (G.468)

⁵¹ Bu mısra muhtemelen unutulmuş ya da boş bırakılmıştır.

⁵² "zail olmayan, daimi" anlamına gelen ifade, Allah'ı medhü senada kullanılır.

⁵³ İki kişiye ulaşan sır, sır değildir.

35

fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

1. Şāl vücūdı bār-gāhı isr ü 'alemdin vesī^ç
Kaşır-ı 'ışkıñgı bisād-ı kâh-ı gerdündin refi^ç
2. Sāğar-ı zerrini koyup koymas nergis-i bāğ élgidin
Sākiyā bolsun kerekse bolmasun vaqt-i rabī^ç
3. 'Işk nāzını koyup zāhidğa uyduñ çün köñgöl
Né belāğa oğratur āhirini fi 'l-i kabīh
4. Hınk-ı gerdün şehsüvārım néce tésün gerdiğa
Püyede esbiñg bolubtur bād-ı şarşardın serī^ç
5. Şādıkā mizmār-ı ma 'nāda belāgat hayliğa
Nükte-i vaşf-ı beyān-ı tıği bolmuştur bedī^ç (G.469)

36

Der-Şıfat-ı Na't

fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

1. Bolmağay ger kaşlarınğa 'aşık-ı pür-tāb-ı şem^ç
Tutmağay zāhid-meşel lık küşe-i mihrāb-ı şem^ç
2. Dürr-i dendāniñg hayālidin géce pür-şevk olup
Közleridin saçtı bezme gevher-i nā-yāb-ı şem^ç
3. Çünki mén dék 'aşık-ı mihr-i ruhuñtur tañg émes
Rište-i cāniğa salsa munca pıç ü táb-ı şem^ç
4. 'Aşık-ı mihr-i ruhuñ bolğaç méñg yañgılgı bolur
Şubh atğunca külip ki yığlayıp bī-h'āb-ı şem^ç
5. Bir ışıktur 'ilm-i aħfāda mükemmel Şādıkā
Bezm ara iler vücūdın her kéce nā-yāb-ı şem^ç (G.470)

37

Der-Şıfat-ı Na't

mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

1. Remed çıkğan közümge bolmasa sükker-lebiñg nāfi^ç
Hayāliğa bolurdi kirpigüm ey şem^ç-i ruḥ-ı ma 'ni^ç
2. Taḥammül kıla élgey mü ḥadeng-i ğamzeğa sīnem
Kažā tiriğa bolmas ey kaşı yā çün siper māni^ç
3. Kuyaş körgende encüm ḥod ğurüb éyler né ḥikmetdür
Yüzüñ körgeç yaşım kevkebleri közdin bolur tāli^ç
4. Kırak érmes alup ğayr bél élige yapmağ ister köz
Né gevher kim ser-i küyıda yāriñg éyledi zāyi^ç

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

5. Cefâ tîği bile maqbûl émes ol bî-vefâ Şâdık
Mêni kat' étib él derdîga dermân éte fi'l-vâki' (G.471)

38

Der-Na' t-ı Resûl-i Ekrem
mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün

1. Kéce serîriğa çarhuñ ' urüc étgen çağ
Kamerni éyledi gerdün atı kaşıda çerâğ
2. Serây-ı hâşıda meşşâta-i yed-i kudret
Çéker o çeşm-i siyâhîğa sürme-i mâ-zâğ⁵⁴
3. Kéce âteş-i mihr-i ruhıyla ol mehiñg
Bedenni éyledi abdâl-ı âsmân pür-dağ
4. Ayağı tozını rûhâniyân alıp ol şeb
Şavâmi' -i melekûta éter buhûr-ı dimâğ
5. Bilâd u sıla aradın kêtîp gîtâ Şâdık
Éder Cenâb-ı Kerîm'e murâdını iblâg (G.472)

39

Hasbü'l-Hâl

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

1. Élimge kérse hâk-i maqdemîñg bād-ı şabâ yañgılg
Közüm merdümlerige tār érdim tütüyâ yañgılg
2. Ne hâcet kômıştur ' ışk ara hikmet ki ' aşıkñıñg
Zer-i hâliş éter hâkî vücûdın kimyâ yañgılg
3. Seg-i küyîñg gedâ bolduğımı añlap ' afâ anhüm
Mêni körgende istikbâl éterler aşinâ yañgılg
4. İzi tozını keltür küyüdün ey peyk-i âhum tîz
Gözüm merdümlerige kuhl uçun bād-ı şabâ yañgılg
5. Seg-i küyîñg sıfâlin destige alup néte Şâdık
Éşigin tolganur pîr-i hürâmânıñg gedâ yañgılg (G.473)

40

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Cünd-i a' dâ gâlib ü yok nidâ âlât-ı meşâf
Yâ gıyâşe'l-müstegîsîn neccinâ mimmâ nehâf⁵⁵

⁵⁴ Necm (53/17): "Gözü kaymadı..."

2. Hemze-i vaşlığa érmez dil-berüñ dest-i ümîd
Bār-ı ‘ışk altında boldı kâmetim mânend-i kâf
3. Cismini pervâne yañlıg ortuban cân bérmeýen
‘Işk ara bülbül-şıfat hiç urmasun lâf u güzâf
4. Kūhige érgenleri ‘ışk âteşiğa yakma kim
Ka‘be‘ye bargan bolur çün nār-ı dūzahdın mu‘âf
5. Köp kuşürı hıdmetide Şādık -ı âşufteniñg
Sén sañga kıl lâyıqın ol cürme kıldı i‘tirâf (G.440)

41

Der-Na‘t-ı Habîb-i Ekrem
fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. Çün felek meydânıda çaptıñg sa‘âdetle Burāk
Na‘l-i semendın zuhūr étgen şerer boldı çıraq
2. Yüz kodı ‘izzetler étip payğa mânend-i ferş
Çün bisât-ı ‘arşa koydı himmeti rahşı ayak
3. Bār-gâh-ı Hâkq’ga élterler o şehni ‘izz ile
Esbi kaşıda melâ‘ik ‘askeri bolup yayak
4. Çarh-ı atlasdın tutar hayl-i melâ‘ik üstige
Âsmân-ı dürr-i encümle müzeyyen bir veşak
5. Şun şefâ‘at ayağın destige Şādık teşneniñg
Bezm ara kim bir ayağ üstide ola miñg ayak (G.475)

42

Der-Na‘t-ı Resûl-i Kibâr
fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. Dest-i kudretle isârgan üstümüzga nüh tabak
Merdüm-i çeşmim hayâliñg birle kıldıñg hem-veşak
2. Kaşr-ı cününıñgı tã étgende i‘mâr-ı kazâ
Kaşlarıñgı kılmış anda abnūsı iki tak
3. Cismide encüm émetür oldı uçgunlar muhît
Bâliş-i mihrüñle gerdün ile boldı ihtirāk
4. Duhter-i zerga nikâh étđi köñgöl çün deyr ara
Hall ü‘ikd étip ‘urūs-ı deyrğa vérđi talāk

⁵⁵ Ey bereketi bol olan Rabbim, bizi korktuklarımızdan korusun!

5. S n o mehveşniġ Hic z-1 k yıda  hengs z
Kim  Acem  rmes n ter Őadık Őif h n   Hic z (G.476)

43

Der-Şifat-1 Őun  -1   Azze
f   il t n f   il t n f   il t n f   il n

1. H n eriniġ havfıdın ol ġamze-i cell diniġ
Bir ucı k klerle y tdi n le v  Ferh d'iniġ
2. D ne-i eŐki n  Őaġlarsın zuh r-1 vaşlıdın
Kişt-z rından mu aldıniġ toġmını Baġd d'iniġ
3. G rse Husrev naşŞ-1 Őir n'iniġni taŐv r  tgen m
Otġa salurdi o s   at naŐŐını Bihz d'iniġ
4. K metiġe  ykeneldin b ġ ara z ġ [u] zaġan
BaŐıġa k c urmadın ġal   mes ŐimŐadınıġ
5. K rb n-1  mr-i Őadık  n k lib  tmektet r
 l n siġa meyl  ter kim bu ġar b- b diniġ (G.477)

44

Der-Şifat-1 Őun  -1   Azze
f   il t n f   il t n f   il t n f   il n

1.  n ber t-1 h snige ġaŐtuġı tecdid  ylediniġ
Ebruv niniġ  stige tuġr -yi te'kid  ylediniġ
2.  y kamer ruġ k z k r p meclisde bir dil-keŐ nev 
N le-i  uŐŐaġımı  heng-i N hid  ylediniġ
3.  b-1 zer birle  ekip bir y  zeberced levġaġa
 y deyr-i  arġ o meh kaŐıġa taġlid  ylediniġ
4. Őadık  miġr z-1 l  birle ta'alluġ riŐtesin
KaŐ  tip  si-Şifat  heng-i tecrid  ylediniġ (G.478)

45

Der-Şifat-1   c z
f   il t n f   il t n f   il t n f   il n

1.  y mesih  n    aceb izh r-1 i' c z  yleseniġ
M n uluġı tiz k z p ġalk  re m mt z  yleseniġ
2.  y ayaġcı k nġl mi bir c m ile h Ő-ġal  tip
 y muġanni s nde bir h Ő naġme  ġ z  yleseniġ
3. B se b rse c m-1 r ġ-efz nı sunġanda lebiġiġ
Bir  l ġni ma'ni  si b rle hem-r z  yleseniġ

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

4. Muṭribā k̄ānūn üzre ursanġ şafā sāzıġa çeng
Būselikdin mén niyāz étgende şehnāz éyleseġ
5. Nevḥasıġa Şādık'ınġ tutıp kulak ' uşşak ara
N'ola bülbül yaġlıġ éy gül naġme-pervāz éyleseġ (G.479)

46

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

1. Şūfī 'aceb mi ehl-i ḥarābāta vērse dil
El-mer 'ü lā yezülü 'aduvven limā cehl ⁵⁶
2. Tıtdı yüzine perde-i gül-gün ḥayādın
Oldı körince la'ini rez duḥter-i ḥacl
3. Aşmazdı zūlf-i şeb-revi cilā vü ġamzesi
Ḥaṭṭ-ı 'ızārı ilmese tōhmetin sicil
4. Mihr-i 'ızārı ḥüsn ile boldıkça irtifā'
'Ömri dirāz ola saçınġ keyf-i medd-i zıll
5. Bezm-i hevāda olmasa memlü ḥabāb-veş
Şādık vücūdı 'āşıkuñ olmazdı müzmaḥil (G.481)

47

Der-Tevḥid-i Bārī

mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

1. Çü boldı āferīnişġa vücūduñ 'illet-i 'ālem
Tufeylüñ bolsa anuñ érmes eger ḥāb ile Ādem
2. Ériştürdiñġ felek meydānıġa bir ṭop-ı zer-endüd
Ki nūrıdın münevver boldı anıñ nıl-gün ṭārem
3. Burāk-ı berk-i seyriġa rikāb olmaġ ümīd éylep
Hilāl-i zer-niġār-ı çarḥ éter mihrüñle ḳurs-ı ḥam
4. Sén ol mektüb-ı irsāl-i Cenāb-ı Kibriyā'sın kim
Urıbtur zahrıġa anıñġ Ḥudā-yi Zü'l-Kerem ḥātem
5. Dil-i Şādık'ġa ey ġonca-dehen dil-i yār-i 'ayn ile
Şu demde ki uyatıdın ola süsen gibi ebkem (G.484)

⁵⁶ Kişi bilmediğinin daima düşmanıdır.

48

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

1. Dehânîng sırrığa vâkıf émostür cümle-i ' âlem
Bilinmey kaldı ol nükte cihânda mâ-ğaşal mübhem
2. O deñlü iştiâr étmesti hâşıl ' ilm-i ihyâda
Lebiñg devride kélmiş bolsa érdi ' İsi-i Meryem
3. Midâd-ı misk-i terdin bolsa érdi ey meh-i garrâ
Ruhiñg hañtığa mikrâz érdi hañt-ı nîl-gün tãrem
4. Şehâ Firdevs-i a' lādın bu ' âlem kiş-t-zârıgâ
Ümîd-i dâne-i hâliñgle kélđi Hâzret-i Âdem
5. Kaddiñg körgende kaldı serviler ey gonca-leb hayrân
Femiñg zikrinde boldı goncalar ey lãle-ğad ebkem
6. Hañtın mür u özin Şâdık Süleymân-ı zamân éken
Leb-i la' l-i güher-bârını kılmış la' lidin hâtem (G.485)

49

Der-Na' t-ı Ekrem

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

1. Kaşıñg mânend émostür yâ-y-ı şādî rây-ı hurrem hem
Dehânîng yañlıg érmes noқта-i fem mîm-i mübhem hem
2. Kimi sırr-ı İlâhî tér femiñgni kimi ' aybü'l-ğayb
Méni ağāh ét andın qalmasıñ billāh şübhem hem
3. Mén ol hum-hāneniñg qallāşı mén kim cāmıga tapsa
Ferîdün tãcını rehne koyardı belki Edhem hem
4. Köñgülni tapsa kıldı mihri bir mäh-ı perî-veşniñg
K'aniñg hayrānitur gökde melā 'ik yérde ādem hem
5. Hayāli la' liniñg tüşkende bir hūr-ı perî-zādıñg
Közümdin çıktı Kevşer birle Şâdık āb-ı zemzem hem (G.486)

50

Der-Na' t-ı Resül-i Ekrem

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

1. Şeb-i İsrâ ki ' azm-i ' arş-ı a' lã étđi ol meh-rū
O tēp hayl-i melek encüm şumū' in çıqtılar qarşu
2. ' Urūs-ı hüsniğa ziyet uçun meşşāta-i gerdün
Kamer bir şāne-i simin bolurken zer-nişān gözğü

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

3. Çeker kudret éli *mā-zāğa*⁵⁷ kuḥlin mīl-i kudretle
Siyeh nerkisleriñge kélmesün tép ol kéce uyḥū
4. Çü boldı muḳtedā Akṣā'da ol māh-ı felek munzar
Éterler enbiyā ervāḥı aña iḳtidā üsrü
5. Eger kim bolmasa érdi şefā' at-nāme-i ümmet
Anıñg kudretidin olmas érdi Şādık zahrıda bilgü (G.487)

51

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1. Zemīn ü āsmān Hümā-yi mū kim ma' şūḳ u 'āşık mu
Biriside yaḳı bolgaç biriside bolur külgü
2. Ḳulı boldıgıma ol şehvār-ı milk-i meydānıñg
Nişān-i na' l-i esbi sīnem üstide éter bilgü
3. Lebūñniñg derdi bāgıñg goncasın ile zebūn kıldı
Ki ağzıga koyar oldı mu tép jāleniñg közgü
4. Köziñg sevdāsıdın şol denlü bīmār oldı nergis kim
Dehāniğa sıgar yataḳ bile ebr-i behārān su
5. Ḳalurdı tıfl-ı dil Yūsuf-şifat çāh-ı zenaḥdānda
Eger kim rīsmān kopmasa érdi Şādık ol gīsü (G.488)

52

Der-Na' t-ı Ḥabīb-i Ekrem
fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

1. Leyl-i İsrā'da çeker meşşāṭta-i şun'-ı İlāh
Közlerige mīl-i ḥikmet bérle kuḥl-i intibāh
2. Merkeḳ-i Rūḥullāh olğay mu anıñgla hem-'inān
Şāl-ı feres kim menzil-i 'arş olğay anğa cilve-gāh
3. Lā-mekānsızıga bolgaç ṭaḳ-ı mīnādın delīl
Sīm-i fānūsın 'ases-mānend élige aldı māh
4. Şeb-revāne cāme bérle ol şeh-i Keyvān serir
Boldı eflākūñ köziğe ol kéce ḥāl-i siyāh
5. Zeyl-i şefḳat birle setr ét 'ayb-i Şādık'ı şehā
Mücrim ü āşiler için luḫfuñ olmışdur penāh
6. Toğduğı dem anadan meşşāṭta-i ibdā'-i kün
Kuḥl-i *mā-zāğa'l-başarla*⁵⁸ közlerin éyler siyāh (G.489)

⁵⁷ Necm (53/17): "Gözü kaymadı..."

⁵⁸ Necm (53/17): "... gözü kaymadı..."

53

Der-Şıfat-ı Şâni' -i Ezel
fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

1. Şedd-i rûh éylerse muṭrib sâzınıñ evtârığa
Uymağay ḥaṭṭ-ı lebiñg naqş-ı benefşe-zârığa
2. Bûy-ı cân bolsa ulûs âhû-yi çîniñg miskidin
Êrmegey rûy-ı nigârniñg ḥâl-i ' anber-bârığa
3. Hızr yañlıg bolmağan ' ilm-i ledündin mâḥir
Vâkıf olmay devr-i ḥaṭṭ-ı la' l-i lebiñg esrârığa
4. Bolsa ger ḥâli riya'dın rişte-i tesbîḥ-i zühd
Oḥşaturdım pîr-i deyrinğ rişte-i zünnârığa
5. Perdehâ-yi nağme ü ' uşşâknı fehm éyledinğ
Bağmadın üstâd-ı devrinğ Şâdikâ âzârığa (G.490)

54

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

1. Reşk éter ruḥsârığa gülberg-i ḥandân ola
Cân sérer reftârığa serv-i ḥırâmân ola
2. Kevşeritür çün behişt ara ol ḥüriniñg
Öykenür mü leblerığa âb-ı ḥayavân ola
3. Këndüyi şalurdı dildârûñ zeneḥdânıda ger
Körmüş érseydi o çâhı mâh-ı Ken 'ân ola
4. La 'lige oḥşar anıñg bir gonca-i ra 'nâsı yok
Néte öykensin yüziğe bâğ-ı Rıdvân ola
5. Ol şanemniñg mu 'ciz-i ḥüsnige yétmez mi delîl
Yüzni körgen bolur Şâdik müselmân ola (G.492)

55

Der-Şun ' -ı Şâni ' -i Mevlâ
fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

1. Bolğalı la 'l-i lebiñg Rûḥü'l-Kuds' inğ maḥremi
Süre kélgende éter miñg mürde ihyâ bir demi
2. Sénsin ol rûḥ-ı muşavver kim ṭabîbâ luṭf ile
Tér gözüptür şerbet-i la 'linğ Mesîḥ-i Meryem' i
3. Murğ-ı dilniñg şaydığa ruḥsârı üze dil-berüñ
Ḥalkâ-i dâm-ı belâ boldı şacıñg bir ḥamı
4. Hoḳka-i yâḳût ara lü 'lü ' -yi dendâmığa bak
Çonca ağzıda gör âb tép sén eger ki şebnemi

Turkish Studies

5. Ya melektür ya perî nev[‘]-i beşerde Şâdıķā
Körmeyüptür bu meşellik kimse nesl-i Ādem’i (G.493)

56

Der-Şıfat-ı Mev[‘] ize
fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

1. Kesti Ferhād-ı zamāne Bī-Sütün’ıñ taşını
Çaşr-ı Şîrîn’ğa aķızmağa köziñg yaşını
2. Sūretiñg naķşı né mu‘ciztür ki naķķāşān-ı dehr
Miñg Tūmān taħsîn étibtür köriğen naķķāşını
3. Kūşe-i bām-ı felekdin her sārı salur nazar
Köriğemén déb mäh-ı nev ol mehlikānuñ kaşını
4. Köriğeniñg mestāne köriğlümnü muğānıñg kūyıda
Dehr ara köriğey deseñg ‘ışķ ehlini ķallāşını
5. Bāğ-ı ğamda Şâdıķ’uñ etfāl-i şayyād-ı belā
Bir kedü ķılımış ğayālün murğı için bāşını (G.496)

57

Der-Şıfat-ı Mev[‘] ize
fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

1. Ruħlaruñsız bāğ ara gülberg-i ğandānı nétey
Yā nihāl-i ķāmetiñsiz naħl-i bustānı nétey
2. Leblerüñsiz çünkü mén ölmek téler mén Teñgri’din
Zulmet-i hicrān ara ser-çeşme-i cānı nétey
3. Boynıma cırmanmağunca gerdenide dil-berinğ
Her sārı salınğan ol zülf-i perişānı nétey
4. Bolmasa élimde bir naħl-i gül-i ter rāstı
Özgelerle seyr étip şaħn-ı gülistānı nétey
5. Barıda ol Yūsuf-ı ğüsniñ zeneħdānı çehi
Yūsuf-ı çāhımğa Şâdıķ özge zindānı nétey (G.497)

4. Sonuç

16. asrın sonlarına doğru Edirne’de yaşamış sipahi asıllı bir şair olan Sâdıķ Ahmed Bin Yūsuf (ö.1588?), Osmanlı Türkçesinin yanında Çağatay Türkçesi ile de şiirler yazmış bir şairdir. Sâdıķ, başta gazel olmak üzere değişik nazım şekillerinde Çağatayca yazmış olduğu seksen dokuz adet şiirle, divan edebiyatının bu alandaki dikkate değer şairlerinden olmaya adaydır.

Gerek devrin modası, gerek Ali Şîr Nevâî’nin bu asırdaki şöhreti, gerekse de şairlerin ilim ve edebiyat sahasında hünelerine gösterme arzusu bu şiirlerin yazılmasına sebep teşkil etmiş olabilir. Hangi saiklerle yazılmış olursa olsun bu şiirler, Osmanlı’nın edebî sahada yüzünün daha çok Doğu’ya dönük olduğunu gösteren işaretlerdendir. Bilhassa İstanbul’un fethedilmesinden sonra

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

şehri ilim ve kültür merkezi haline getirmeyi amaçlayan Osmanlı sultanlarının, şiire ve sanata büyük önem vermeleri neticesinde Doğu'dan birçok şair ve âlimin geldiği bilinmektedir. Bunun yanında Osmanlı sahasından; başta ilim tahsil etme, seyahat, vb. nedenlerle Orta Asya'ya giden ve oradaki edebî ortamdan etkilenen şairler de bulunmaktadır. Bütün bunlar her iki saha arasında var olan edebî etkileşimi gözler önüne seren unsurlardır.

Sâdık'ın Çağatayca şiirlerinin yanında Farsça ve Arapça şiirlerinin olması, gazel şeklinde yazmış olduğu tevhit ve naatlar ve Dîvân'ında Ali Şîr Nevâî'den övgüyle bahsetmesi onun iyi bir Ali Şîr Nevâî takipçisi olduğunu göstermektedir. 16. asırda Edirneli bir şair olan Sâdık'ın şahsında Ali Şîr Nevâî'nin Osmanlı sahasındaki etkisini araştırmak, Türklerin Batı'ya doğru yüzyıllar süren yürüyüşünden sonra kaderleri ve dilleri ayrılmış gözükken iki Türk sahasının etkileşimini yeniden keşfetmeye davet olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Hibrî, *Enîsü'l-Müsâmirîn (Edirne Tarihi 1360/1650)*, çev. Ratip Kazancıgil, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları Nu.24, Edirne Araştırma Dizisi: 14, Edirne, 1996.
- ADIGÜZEL Niyazi, Ahmet Bâdînin Riyâz-ı Belde-i Edirne Adlı Eserinin Tezkire Kısmı, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Edirne, 2008.
- BÜYÜKAKKAŞ Ahmet, "XVI. Yüzyıl Şairi Râhî'nin Çağatayca Şiirleri". *TÜBAR*, XXV, (Bahar/2009) s.41-49.
- ÇAVUŞOĞLU Mehmet, "Kamuni Devrinin Sonuna Kadar Anadolu'da Nevayî Tesiri Üzerine Notlar", Atsız Armağanı, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976.
- ÇETİNDAG Yusufo, *Ali Şîr Nevâî'nin Osmanlı Şiirine Etkisi*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- ERASLAN Kemal, Çağatay Edebiyatı, TDV İslam Ansiklopedisi, C. VII., ss.168-176. İstanbul, 1993.
- EYDURAN Aysun Sungurhan, *Beyânî Tezkiretü's-Şu'arâ*, AKM Yayınları, Ankara, 2008.
- EYDURAN Aysun Sungurhan, *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şu'arâ*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu AKM Yayınları, Ankara, 2009.
- İNALCIK Halil, *Devlet-i Aliyye*, 36. b., Türkiye İş Bankası Yayınları, Seçme Eserler-II, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, İstanbul, 2009.
- İPEKTEN Haluk vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- İSEN Mustafa, *Gelibolulu Âlî Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu AKM Yayını, S.93, Tezkireler Dizisi S.2, Ankara, 1994.
- KAFALI Mustafa, *Çağatay Hanlığı (1227-1345)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2005.
- KAHRAMAN Bahattin, "Burhaneddin-i Belhî'nin Çağatayca Şiirleri / The Poems In Cagatay (Language) From Burhaneddin Belhi", *TURKISH STUDIES, -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 4/2, ISSN: 1308-2140, Volume 4/2, Winter 2009, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.643, p. 639-671.

- KARAAĞAÇ Günay, *Lutfi Divanı*, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yayınları: 687, Ankara, 1997.
- KAYA Önal, Ali Şîr Nevâyî, *Fevâidü'l-kiber*, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yayınları: 670, Ankara, 1996.
- KAYABAŞI Bekir, Kafzâde Faizî'nin Zübdetü'l-Eş'ârı, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya, 1996.
- KURNAZ Cemal, *Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.
- KUT Günay, *Ali Şîr Nevâyî Garâibü's-sıgar*, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yayınları: 818, Ankara, 2003.
- KUT Günay, Ali Şîr Nevâyî, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1989, C. II, s.450.
- Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmanî*, C.V, haz. Nuri Akbayan, Eski Yazıdan Yeni Yazıya 1, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, İstanbul, 1996.
- MENSUROĞLU Mecdut, “Şeyyad Hamza'nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumesi”, *TDAY-Belleten*, 1956 ss.125-144.
- ÖLMEZ Zuhâl, Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. V, S.9, 2007, ss.173-219.
- ÖZDARENDELİ Nursel, “Çağdaşlarının Dilinden Ali Şîr Nevâyî / Ali Şîr Nevâyî In Speech of His Contemporaries” *TURKISH STUDIES,-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ISSN: 1308-2140, Volume 8/9, Summer 2013, www.turkishstudies.net, DOI Number: [http:// dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5533](http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5533), p.2043-2054
- ÖZKAN Selim Hilmi, “Osmanlı Devletinde Yabancı Dil Eğitimi / Foreign Language Education in The Ottoman Empire” *TURKISH STUDIES,-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ISSN: 1308-2140, Volume 5/3, Summer 2010, www.turkishstudies.net, DOI Number: [http:// dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1346](http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1346), p. 1783-1800.
- Riyâzî, *Tezkire-i Riyâzî*, Millet Kütüphanesi, Nu:765, vr.83a.
- Sehi Bey, *Tezkire-i Sehi*, Matba'a-i Âmid, İstanbul, 1325.
- SERTKAYA Osman Fikri, “Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri I”, S. XVIII, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul, 1970, ss. 133-138.
- SERTKAYA Osman Fikri, “Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri II”, , S. XIX, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul, 1971, ss. 171-184.
- SERTKAYA Osman Fikri, “Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri IV”, S. XXII, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul, 1977, ss. 169-189.
- SOLMAZ Süleyman, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, AKM Yayını 330, Tezkireler Dizisi 10, Ankara, 2005.
- TARLAN A. Nihat, *Ali Şîr Nevâyî*, İstanbul Üniversite Neşriyatından, Burhaneddin Matbaası, İstanbul, 1942, s.22
- TAŞAĞIL Ahmet, “XV. ve XVI. Asırlarda Türk Dünyasının Coğrafyasına Genel Bir Bakış”, ed. Abdulkadir Özcan, *XV. ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi 26, Milletler Arası Toplantılar Dizisi 3, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1997.

TUMAN Mehmet Nail, *Tuhfe-i Naili Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, C.I-II, haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, *Bizim Büro Yayınları*, Ankara, 2001.

TÜRKAY Kaya, *Ali Şîr Nevâyî Bedâyiü'l-vasat*, TDK Yayınları, Ankara, 2002.

ÜNLÜ Suat, *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Yayınevi, Konya, 2013.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

